

AGRESJA WŚRÓD DZIECI I MŁODZIEŻY

Obecnie coraz częściej obserwujemy zachowania dzieci i młodzieży określone jako agresywne lub mające oznaki agresji. Młodzi ludzie nie radzą sobie z trudnościami dzisiejszego świata, nie umieją sami kierować własnym rozwojem, nie mają wzorów zachowań ani ideałów do których mogliby dążyć. Kryzys wartości w rodzinach, dominacja informacji sensacyjnych z dużym ładunkiem agresji w codziennych wiadomościach, ciągle oglądanie filmów o brutalnej zawartości, prowadzi do zagubienia swojej tożsamości i zatracenia tego, co wartościowe. Niepokoi nas narastająca agresja wśród dzieci, brutalność i wulgarny sposób bycia młodzieży, lekceważenie starszych, zaburzenia zachowań, brak umiejętności społecznych.

Agresja, wg definicji Władysława Szewczuka, to” wszelkie działanie (fizyczne lub słowne), którego celem jest wyrządzenie krzywdy fizycznej lub psychicznej- rzeczywistej lub symbolicznej –jakiejś osobie lub czemuś, co ją zastępuje”.

Agresja może być:

- **emocjonalna** – gdy dziecko przeżywa lęk lub złość i pod wpływem tych emocji „odpyskuje”;
- **instrumentalna** – gdy agresor dąży do osiągnięcia jakiegoś celu kosztem drugiej osoby, wykorzystując swoją przewagę fizyczną lub psychologiczną;
- **fizyczna** – gdy mamy do czynienia z fizycznym atakiem na drugą osobę lub jej własność;
- **społeczna** – gdy służy obronie norm i wartości obowiązujących w danej społeczności (policjant);
- **aspoleczna** – która wprowadza destrukcję w międzyludzkich relacjach;

Agresja i niekulturalne formy zachowania często pojawiają się w zachowaniach nastolatków jako adaptacyjno – obronna forma zmagania się z zagrożeniem. Zagrożeniem zaś może być dla uczniów niezadowolenie rodziców z nauczycieli, przewidywanie oceny niedostatecznej, lęk o to, co powiedzą rodzice, brak wzorców właściwych zachowań, nieumiejętność radzenia sobie ze stresem. Reakcje agresywne często ujawniają się jako mechanizmy obronne i nie są kontrolowane przez dzieci. Do typowych mechanizmów można zaliczyć:

- **redukowanie własnego lęku** – przejawia się to w pewności siebie, szpanowaniu dla zapełnienia pustki emocjonalnej, niechęci do ujawniania negatywnych uczuć, np. żalu, smutku, odrzucenia przez najbliższych; człowiek, który czuje lęk i nie potrafi go zlikwidować, jest niespokojny, wyraża to złością lub agresją;
- **krzyk o pomoc**- polega na wywołaniu jakiegokolwiek zainteresowania i wymuszenia opieki; dzieci, kiedy czują się niekochane, odrzucone lub pozostawione same sobie, za wszelką cenę chcą zwrócić na siebie uwagę;
- **agresywne walki o zaspokojenie potrzeb(dóbr materialnych, akceptacji, miłości)**- dzieci walczą nie tylko o dostrzeganie ich, ale pragną także być akceptowane i kochane; jeśli po wielu nieudanych próbach nadal ich potrzeby są niezaspokojone, uciekają się do zachowań, w których przejawia się też odwet za ich nieszczęście;
- **odgrywanie rodzinnego kozła ofiarnego** – skierowanie agresji ojca z osoby matki na dziecko, ratowanie matki;

Agresja wśród dzieci i młodzieży występuje w formie agresji słownej lub fizycznej. Najczęstszą formą agresji fizycznej jest uderzenie, szturchanie, popychanie, bójki. Natomiast klócenie się, przezywanie, przeklinanie to najczęstszy obraz agresji słownej. Młodszy i słabszy są głównymi ofiarami bicia, wymuszeń pieniędzy, niszczenia rzeczy osobistych, znęcania się psychicznego. Młodzież która dopiero uczy się panować nad swoimi reakcjami zachowuje się

agresywnie w sytuacjach lękowych lub stresowych. Nie wie jak radzić sobie ze stresem, trudnościami, a lęk często pociąga za sobą niestosowne zachowanie.

Smutnym faktem jest obniżenie się wieku osób, które prezentują zachowania agresywne. Coraz więcej dzieci przejawia zachowania, które są określane jako agresywne lub mające znamiona agresji.

Co jest przyczyną wciąż wzrastającej agresji wśród młodych ludzi?

Przyczyny są różnorodne. Zdaniem psychologów, najważniejsze z nich mają związek z rodziną oraz stylem wychowania dziecka. Rodzina jest najbliższym środowiskiem, w którym kształtuje się osobowość. Wpływ rodziny na kształtowanie postawy dziecka jest najważniejszy i najsilniejszy ze wszystkich. W rodzinnej atmosferze kształtuje się postawa społeczna, wyrabia się szacunek do starszych, do ich autorytetu, umiejętność podporządkowania się obyczajom i zwyczajom oraz normom, zaleceniom i nakazom.

Rodzina stwarza warunki psychicznej równowagi, spokoju, ufności do innych ludzi, budzi gotowość odwzajemniania się. Rodzina oddziałuje na dziecko nie tylko bezpośrednio własnymi wartościami lecz działa wybiórczo na wpływ otoczenia, eliminuje negatywne wpływy np. negatywnej audycji telewizyjnej skierowanej do nieodpowiedniej grupy młodzieży.

- **Wpływ środowiska rodzinnego**- z badań amerykańskich i norweskich wynika działanie czterech czynników;
 - emocjonalne nastawienie do dziecka ze strony głównego opiekuna, stwierdzono związek pomiędzy brakiem ciepła oraz zaangażowania się w sprawy dziecka, a późniejszymi tendencjami do agresji i wrogości wobec innych ludzi;
 - postawa przyzwalająca i tolerancyjna wobec dziecka połączona z brakiem ustawienia jasnych granic wobec agresywnego zachowania w stosunku do rówieśników, rodzeństwa i dorosłych;
 - poziom agresji zwiększa rodzic nie znoszący sprzeciwu, używający takich metod jak bicie, ostre wybuchy gniewu, alkoholizm, czyli przemoc rodzi przemoc;
 - temperament, czyli cecha odziedziczona ma duże znaczenie dla poziomu agresji;

Dla wielu osób dom rodzinny stanowi istotne oparcie w procesie kształtowania się osobowości, świata myśli, dążeń, uczuć. Jest ostoją życia psychicznego. Ale też dla wielu dzieciństwo nie jest najpiękniejszym i beztroskim okresem w życiu. Jest okresem paralizującego strachu i bólu.

Główna przyczyna agresywnego zachowywania dzieci tkwi w dezorganizacji życia rodzinnego. Pogoń współczesnych rodziców za dobrami materialnymi sprawia, że dziecko w przytłaczającej masie przedmiotów żyje osamotnione, pozostawione same ze swoimi problemami. Rodzice w wirze codziennych zajęć oddalają się od siebie i swoich dzieci, coraz mniej dostrzegają i rozumieją ich rzeczywiste potrzeby. W związku z tym trudne staje się zaspokojenie podstawowej potrzeby emocjonalnej - potrzeby miłości. To, że rodzice z dzieckiem za mało rozmawiają, że ignorują jego radości i kłopoty, że często mają mu tylko do zakomunikowania to, aby było grzeczne, nie przeszkadzało, a najlepiej dało im spokój, powoduje, że zostaje niezaspokojona kolejna potrzeba emocjonalna - potrzeba bezpieczeństwa. "Prawidłowo zaspokojona potrzeba akceptacji i uznania tworzy w świadomości dziecka trwałą podstawę do poczucia własnej wartości."

Często jednak zdarza się tak, że ci najbliżsi, a więc rodzice, bezmyślnie upokarzają dziecko, ostro wytykają błędy. Staje się to źródłem bólu, żalu, poczucia odrzucenia. Dziecko niedoceniane czuje się samotne i nieszczęśliwe.

Posiadanie odrzucających rodziców, częste frustracje, niekonsekwencja wychowawcza, okazje do manifestowania gniewu, obserwowanie zachowań agresywnych u rodziców oraz korzyści uzyskiwane w wyniku agresji, przez jej akceptację, sprzyjają

znacząco rozwojowi agresji. Również codzienne trudności, bezrobocie, bieda, niepewna perspektywa na przyszłość, brak poczucia stabilizacji, stanowią ogromne obciążenie dla psychiki dziecka. W dobie przemian społecznych i obyczajowych rodzinie towarzyszą ogromne lęki, przeważnie o utrzymanie pracy i godziwego statusu materialnego. Dzieci nasiąkają tą atmosferą niepokoju i przenoszą ją do szkoły, szukając nieraz możliwości odreagowania swojej frustracji. Wiadomo też, że niekorzystny wpływ wywiera zarówno nadmierna surowość, znaczny rygorizm, stosowanie licznych kar, zakazów i nakazów, jak też wychowanie zbyt tolerancyjne, pobłażanie wybrykom dziecka, przesadna opieka i troskliwość połączona z ograniczaniem jego samodzielności.

- **Wpływ środków masowego przekazu-** Niewłaściwe oddziaływanie środków masowego przekazu w potocznym przekonaniu ma znaczny wpływ na przestępczość, zwłaszcza w odniesieniu do dzieci i młodzieży, którzy są bardziej podatni na sugestie niż osoby dorosłe. Wśród przyczyn, które rodzą akty przemocy i lekceważenia ludzkiego życia należy wymienić oddziaływanie telewizji, zdominowanej w dużym stopniu przez filmy, w których przemoc, spryt, okrucieństwo, agresja są na porządku dziennym. Niektóre z nich dostarczają wręcz gotowe scenariusze zbrodni do powielania. Są emitowane w godzinach największej oglądalności, a więc dostępne dla dzieci i młodzieży. Również duże zagrożenie stwarzają często filmy przeznaczone dla najmłodszej widowni, głównie animowane, pełne brutalnych scen ukazujących w realistyczny, a nawet wynaturzony sposób, bijatyki przepojone okrucieństwem i szeroką gamą wszelkich innych wynaturzeń. Przynoszą je programy emitowane nie tylko na kanałach telewizji satelitarnej, ale także polskiej. I nic nie znaczy tu bariera językowa, gdyż sam język jest problemem drugorzędny. Najważniejsze w tych filmach nie jest słowo, lecz dobrze wymierzony cios lub strzał po którym ekran zalewa plama krwi.

Inne, dostępne dla dzieci źródło, które przepełnione jest przemocą to gry komputerowe. Coraz częściej rodzice w nagrodę, lub po prostu z braku czasu dla dziecka, kupują mu komputer. Gry te angażują emocjonalnie dziecko w przeżywaniu przemocy w większym stopniu niż demoralizujące filmy telewizyjne. Dziecko utożsamia się bowiem z bohaterami gier i aby przetrwać musi jak najdotkliwiej pobić, jak najskuteczniej zranić bądź zabić swojego przeciwnika, bo tylko w ten sposób może zebrać premię w postaci kolejnego "życia" oraz przejść do następnego poziomu.

Przemoc telewizyjna coraz szerszą falą wylewa się poza ekran. Sposób w jaki młodzi ludzie odnoszą się do siebie oraz ludzi starszych, z pewnością w dużym stopniu, wynika z telewizyjnych wzorców. Widzowie uczą się zachowań poprzez ich obserwację na ekranie. Odbiór programów telewizyjnych, w połączeniu z innymi jeszcze czynnikami, może wywołać agresję lub stany lękowe u widza. "Obcowanie ze scenami przemocy, na co się często zwraca uwagę, powoduje zubożenie na te bodźce; stają się one źródłem modelowania zachowań antyspołecznych."

Wprawdzie nie ma pewności, że każde dziecko uczestnicząc w ekranowej przemocy będzie naśladować i przenosić swoje doświadczenia z rzeczywistości filmowo - komputerowej do realnie istniejącej, to jednak niekwestionowany jest pogląd, że pozostają one w pamięci dziecka i mogą prędzej czy później dać o sobie znać.

- **Wpływ grupy rówieśniczej** - Zarówno badania (Z. Skorny, H. Rylke) jak i potoczne obserwacje pokazują, że ludzie zachowują się bardziej agresywnie, gdy mają okazję obserwować kogoś innego zachowującego się agresywnie. Jest to wzór agresywnego zachowania się występujący w danej grupie lub inaczej model do naśladowania. Prawdopodobieństwo występowania naśladowania jest tym większe, im bardziej pozytywnie jest model oceniany.

W grupach rówieśniczych chłopcy oceniani jako silni, wytrzymali funkcjonują jako osobnicy godni podziwu i zazdrości. Podobne zachowania dziewcząt postrzeganych jako atrakcyjne, pewne siebie chętnie naśladowane. Jeżeli któryś z tych modeli staje się sprawcą przemocy, np. zabiera przedmioty, popycha, wygłasza złośliwości, intryguje przeciwko koleżdze lub koleżance – znajdzie naśladowania.

Kolejnym współdziałającym mechanizmem grupowym jest obniżenie kontroli nad bodźcami pobudzającymi do agresywnych zachowań. Gdy młody człowiek znajdzie się wewnątrz „gorącej” sytuacji w grupie, patrzy na atrakcyjny model używający przemocy i przeżywający satysfakcję, wtedy osłabia się kontrola agresywnych uczuć.

Ważnymi czynnikami sprzyjającymi występowaniu agresji są: akceptacja ze strony grupy, brak reakcji ze strony dorosłych i pozostawienie aktów przemocy bez kary oraz anonimowość jednostki – rozmycie odpowiedzialności przez fakt, że działa się w grupie.

Rodzina i szkoła bardzo często nie spełnia swych naturalnych funkcji. Młodzież poszukując zasad, norm czy reguł postępowania, nie znajdując ich ani w szkole ani w domu - sama wyznacza sobie te cele i zasady. Szuka akceptacji członków grupy, nawet za cenę przekroczenia prawa. Tak rodzą się warunki do pojawienia się przemocy. Grupa nieformalna (np. przestępcza) jako środowisko, w którym przebiega socjalizacja uczy, iż agresja jest trwałym sposobem radzenia sobie w świecie, wpaja przekonanie o skuteczności posługiwania się agresją jako emocją i postawą.

Aby zwalczyć agresywne zachowania – należy wpięrw poznać przyczyny ich powstania i nauczyć dzieci rozpoznawania owych przyczyn u siebie.

Przeciwdziałanie agresji w szkole wymaga:

- partnerstwa pomiędzy uczniami, rodzicami i nauczycielami, stwarzającego szanse właściwego przepływu informacji o aktach przemocy;
- opracowania czytelnych wzorów nieakceptowanych i nagannych zachowań uczniów oraz wskazania ich konsekwencji;
- zapewnienie nadzoru pedagogicznego na przerwach, przed i po lekcjach oraz w miejscach gdzie najczęściej dochodzi do aktów przemocy;
- uzupełnienie programu szkolnego o treści mające na celu podniesienie u uczniów kompetencji emocjonalnych, społecznych i moralnych;
- zgodnego i jednoznacznego traktowania przez personel szkoły wszelkich aktów przemocy;
- podjęcie współpracy z samorządem szkolnym w celu poznania zasięgu, form i miejsc w których dochodzi do znęcania się oraz opracowanie środków zaradczych;
- zaangażowanie personelu administracyjnego w działania prewencyjne;
- zaangażowanie rodziców (zarówno ofiar, jak i agresorów) w opracowanie rozwiązań zaistniałej sytuacji;

Zapobieganiu przemocy służą zarówno działania profilaktyczne, jak i represyjne wobec sprawców.

Działania profilaktyczne to:

- utrwalenie przekonania, że można polegać na nauczycielach;
- wyjaśnienie potrzeby i konieczności zgłaszania wszelkich aktów przemocy;
- stworzenie warunków do prowadzenia dyskretnych rozmów z wychowankami;
- kształtowanie więzi koleżeńskich i form samopomocy;
- rozwijanie umiejętności radzenia sobie ze strachem, stresem, niepokojem;
- włączanie uczniów do działających sekcji i kół zainteresowań;
- wspólne urządzenie imprez sportowych, rozrywkowych, towarzyskich, ośmielanie do aktywnego w nich uczestnictwa;
- częste przeprowadzanie pogadarek na temat poszanowania godności ludzkiej, koleżeństwa;

- omawianie wszelkich nieprawidłowości we wzajemnych stosunkach, publiczne piętnowanie stwierdzonych przypadków agresji;
- przenoszenie części odpowiedzialności za niebezpieczeństwo i dobre samopoczucie ‘młodszych i słabszych’ na uczniów najstarszych klas;
- wnikliwe słuchanie i analiza uwag uczniów przeciwnych agresji ;
- uczenie uczniów polubownego załatwiania konfliktów, doskonalenie techniki hamowania i rozładowywania agresji;
- kształtowanie u młodszych uczniów, kultury wysławiania się, szacunku dla starszych kolegów, umiejętności bycia pomocnym;
- obowiązkowe zgłaszanie udowodnionych faktów zaistnienia przemocy dyrekcji szkoły, wychowawcy;
- reagowanie na sygnały dochodzące od pracowników obsługi;
- zbieranie od nauczycieli spostrzeżeń i uwag dotyczących zachowania się uczniów na lekcjach;
- uczciwe przedstawienie rodzicom skali problemu, uwrażliwienie na możliwość doznania aktów przemocy przez ich dziecko;
- zwrócenie się do rodziców o pomoc w rozwiązywaniu problemu przemocy, wnikliwe słuchanie propozycji;
- zapoznanie dziecka z prawnymi i moralnymi skutkami przemocy;
- organizowanie spotkań z policjantem, zaproszenie do współpracy duchownych;
- rozwijanie zdolności, talentów i predyspozycji u każdego ucznia;

Dorota Bajko
nauczyciel j. angielskiego
Szkoły Podstawowej w Michałowie

Bibliografia

1. Bandura A. „Agresja w okresie dorastania” W-wa 1991r. WSiP
2. Rylke H. „Pokolenie zmian” Warszawa 1999 r. WSiP
3. Hamer H. „Tolerancja, wiedza i życie” 1991/8 s. 51 – 57
4. Urban B. Przemoc wśród młodzieży "Wychowawca", Nr 5/98
5. Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 1997
6. Frątczak A. , Agresja wśród dzieci i młodzieży jako zjawisko społeczne
7. T. Pluta „ Profilaktyczno – wychowawczy program przeciwdziałania agresji u dzieci w młodszym wieku szkolnym” Kraków 2004
8. Czerniewska - Koruba E. , Koruba K. „ Szkoła bez przemocy” Poradnik dla nauczycieli, Warszawa 2008